

HRVATSKO BIBLIOTEKARSTVO

Povijest korica riječi

Aleksandar Stipčević, *Povijest knjige*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2006.

Novo, drugo, prošireno i dopunjeno izdanje *Povijest knjige* Aleksandra Stipčevića, poznatoga bibliologa, albanologa, knjižničara i arheologa (prvo se u izdanju Nakladnog zavoda MH pojavilo 1985) uvrštava se u niz knjiga koje se posljednjih godina u nas objavljuju s osnovnim temama materijalne strane pismovne produkcije i mogućnostima njihova čitanja. Češće su to prijevodna djela koja manje–više brzo slijede vrlo razvedenu svjetsku produkciju, rjeđe prinosi domaćih autora. Naglašenija posvećenost pismovnome mediju, kognitivnim procesima pisanja i čitanja, sociološkim i tehnološkim okvirima knjiške, i uopće pismovne proizvodnje, odnos prema likovnome mediju i jeziku kao kodu u prenošenju informacija — obilježuje komunikologijom određen prijelaz 20. u 21. stoljeće. Kritika koju su strukturalisti i njihovi nasljednici upućivali filološkim metodama 19. stoljeća (uključujući paleografiju i kodikologiju), i manje–više tvrdokorno je njegovali desetljećima, vraća se u posljednje vrijeme posebice u europskim sredinama (posebice njemačkim) upravo snažnim fokusiranjem na vizualno organizirane jezične poruke i njihovo utjelovljenje u knjižne inačice. S jedne strane, ustanovila se *grafolingvistika* (ustrajavajući na tome da i materijalna strana jezične poruke nosi samosvojnu vrijednost u prenošenju poruke), a s druge su strane u eri eksplozije elektronske komunikacije tradicionalni knjižni mediji pokazali znatnu živost te i time izazvali višestruku znanstvenu znatiželju. Naposljetku, ne treba zanemariti ni povijesnokulturološku važnost knjige u afirmaciji nacionalnih kultura u doba globalizacije, pogotovu onih *manjih* kao što je hrvatska: i s pozicija tradicije, ali i u pogledu budućeg očuvanja i razvoja.

U svjetlu toga Stipčevićeva *Povijest knjige*, premda u mnogočemu tradicionalno koncipirana, vrlo je važno izdanje, koje i hrvatsku kulturu iskazuje kao sredinu koja je takav projekt (na gotovo devetsto stranica) bila kadra samostalno, ujedno i kreativno, ostvariti. Ne dakle kao prijevod jednog od mnogih starijih ili suvremenijih izdanja kojima velike kulture obiluju (pogotovo ne u reizdanju međunarodnih megaprojekata, tipa *Reader's Digest*), nego kao priručnik utemeljen, osim na dobru poznavanju kanonske međunarodne literature, i na višedesetljetnom vlastitu istraživanju.

Još u prvom izdanju (1985) Stipčević se pokazao proučavateljem kojega zanima ponajviše knjiga kao predmet i njezin položaj u konkretnim društvima. To je značilo obraćati pozornost i na uvjete njezina nastanka, promjene oblika, poziciju autora, pisara (prepisivača) u skriptoriju, osobito se pozabaviti čuvanjem i posuđivanjem knjiga (u bibliotekama i arhivima) te širom društvenom potporom ili njezinom

odsutnosti (zabranama). Knjigu posvećenu hrvatskoj knjižnoj tradiciji tako je i nazvao: *Socijalna povijest knjige u Hrvata* (ŠK, Zagreb 2004). Jasno da opisujući materijalne knjižne okvire nije moguće preskočiti uvid u osnove pismovnog razvoja: doznajemo tako o počecima pismovnoga razvoja, širenju pojedinih pisama i nekim temeljnim mijenama koje su odražavale krupnije promjene na knjižno–društvenoj sceni. Autor se dobro čuvao *miješanja žanrova*, pa su paleografske teme tek ilustrativno obrađene. Nešto su zastupljeniji kodikološki podaci (npr. način uvezivanja, organizacija listova, paginacija, uvjeti promjena pisala i materijala na kojemu se piše), no tek onoliko koliko je važno da se razumije položaj knjige u zajednici; povjesničaru to dakako može poslužiti tek kao polazište za dalje istraživanje podataka koji će ga dovesti do datiranja i ubiciranja predloška.

Već i na prvi

pogled u

Sadržaj može se

uočiti kako je naglašenija

pozornost posvećena pohranjivanju knjiga i omogućivanju njihove posudbe: kao prva navedena je državna knjižnica (arhiv) u Ebli (jugozapadno od Alepa u Siriji), uništena 2250. prije Krista, a otkrivena s 40.000 glinenih pločica, kartotečno položenima, 1974. Nakon pregleda stanja u staroj sumerskoj kulturi, Babilonu, među Asircima, Feničanima, Egipćanima i Židovima (koji su, primjerice, prepisivali i čuvali samo svete knjige, i to isključivo ispisane na koži u obliku svitka; profane su tekstove upisivali na keramiku, voštane ili bakrene pločice, papirus), u knjizi se nude i podaci o pismenosti u kulturama Dalekog istoka (Kini, Indiji, Koreji...), a osobito među Arapima (odakle su — kako je dobro poznato — stizali poticaji i konkretni pronalasci koji su obogaćivali cjelokupnu europsku kulturu i znanost), čime i dosezi zapadne civilizacije postaju plastičnijima. Katkad se može zapaziti i

nerazmjernost u obradi tema (npr. tek je nekoliko stranica posvećeno pisanju i knjizi u Bizantu), no to je donekle nadomješteno navođenjem popratne literature. U cjelini gledano, najviše je prostora posvećeno knjižnoj kulturi staroga i srednjega vijeka te tiskarskim počecima, razdobljima u kojima se i najsnažnije oblikovao početak izravna kontinuiteta koji se prati do današnjih dana (npr. forma kodeksa, opozicija majuskulnoga i minuskulnoga pisma, pa u osnovi i sami slovni oblici kojima pišemo). Uz kompilatorsku kompetenciju utemeljenu na duboku znanju i iskustvu u radu s knjigama, te uz dar za preglednu organizaciju složeno strukturiranih i naslojavanih informacija, Stipčevićev autorski prinos u tim razmjerno dobro poznatim i *recikliranim* temama (što je nužno zbog barem dva stoljeća taložena znanja) ponajviše pratimo u ugrađivanju podataka o funkcioniranju biblioteka u svakoj odabranoj sredini, te u tematiziranju zabrana, progona i cenzure knjiga, koje nije rijetko sezalo — kao što se dobro zna — ni do njihova uništavanja.

Očaranost knjigama (pločicama, svitkom, kodeksom, brošurama...) i njihovim položajima u konkretnim društvenim zajednicama (od starih kultura Bliskog istoka do suvremenih društava u globalu) bogato je ilustrirana najrazličitijim likovnim materijalom: od najstarijih prikaza pisara i kopija tekstova (najčešće u boji) do fotografija modernih biblioteka i medija. Zahtjevnost takve organizacije, sukladno tradiciji nakladnika i angažiranosti urednice, praćena je najvišim izdavačkim standardima, sve u skladu i s vlastitom višestoljetnom knjižnom baštinom, koju se možda i ponajviše u ovakvim

izdanjima ne smije iznevjeriti.

Nerijetko su uvršteni primjeri iz povijesti hrvatske pismovne kulture, čime se posredno upućuje i na njezinu ugrađenost u europski kompleks. Bogatu literaturu na koju se naslanjao autor je smjestio na kraju knjige, i to pregledno — po poglavljima. To je osobito važno jer se nerijetko susreću artikulirani problemi koje će mnogotko (zainteresiran u različitim vidovima) poželjeti potanje upoznati.

Knjiga Aleksandra Stipčevića osnova je svakom promišljanju vanjskih okvira pismovnosti, nezamjenjiv oslonac i u grananju znanstvenog istraživanja (grafolingvističkog, paleografskog, kodikološkog, bibliološkog, kulturološkog...) i u organiziranju srednjoškolske i sveučilišne nastave. Premda se može doimati provincijalnom prosudbom, valja nedvosmisleno reći: ovako opsežnom i temeljitom knjigom posvećenom knjizi ne može se pohvaliti danas ni svaka europska kultura.

Mateo Žagar